

**HANNU AALTONEN
& TAPIO KESKITALO**

JALKAPALLON MUSTA KIRJA

**KUNINGASLAJI
JA RAHAN MAHTI**

HELSINGISSÄ KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

© Hannu Aaltonen, Tapio Keskitalo ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

ISBN 978-951-1-44506-7

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

SISÄLLYS

Esipuhe 7

OSA I Huippujalkapallon ahneus 15

1. Kuorma-auton lavalta Bugatin rattiin, eli miten
Valioliigan pelaajista tuli hävyttömän rikkaita 17
2. Mitä tapahtuu, kun miljardöörit haluavat pitää hauskaa? 41
3. Järjettömät palkat ja uskomattomat siirrot – eli miten palvotaan
jalkapallon jumalia ja pannaan tarvittaessa vaikka pallit peliin 65
4. Likainen tusina – Superliiga ja arvostelijoiden kuoro 89
5. Kun seurojen kulissit romahtavat – neljä ikävää esimerkkiä
kansainväliseltä huipulta ja yksi Suomesta 103
6. Kiina ja Pohjois-Amerikka uhittelevat eurooppalaisjäteille
– rahalla saa vaikka lomailevan Carlos Tévezin 121

OSA II Muu jalkapallomaailma jättien pihdeissä 141

7. Kuoliko pienten seurojen unelma maailmanvalloituksesta? 143
8. Laukkaradalta kirkkaisiin valoihin ja keittiöstä vaihtopenkille,
eli miten naisten jalkapallo menestyi, kiellettiin ja
koki uuden ylösnousemuksen 155
9. Kannattajuuden ydintä etsimässä – Tukholmasta
Madridin kautta Helsinkiin 181

OSA III Jalkapallon rötösherrat ja kabinetien seteliselkärankaiset 197

10. Jalkapallo rikollisten pihdeissä – synkkiä tarinoita
Buenos Airesista Rovaniemelle 199
11. Jalkapalloherrojen ja korruption synkkä liitto
– ”Tämä osoittaa, kuinka sairas organisaatio on” 215
12. Jalkapallon likapyykkiä pestään Qatarissa 245

Jälkisanat 279 Kiitokset 283 Viitteet 284

Lähdeluettelo: 291 Henkilöhakemisto 294

Esipuhe

Päätös jalkapallon vuoden 2022 MM-kisojen pelaamisesta Persianlahden rannalla sijaitsevassa Qatarin tulikuumassa aavikkovaltiossa toi kulminaatiopisteeseen kehityksen, jota moni jalkapallon ystävä ei koskaan olisi halunnut kokea.

Kun turnaus järjestetään osin orjatyövoimalla rakennetuilla stadioneilla maassa, joka on todennäköisesti saanut kisat lahjusten avulla ja vieläpä niin, että iso osa suorituspaikoista puretaan kisojen jälkeen, ollaan jo sellaisen hulluuden ytimessä, joka saa kuningaspelin ystävät tuijottelemaan häpeissään nappulakienensä kärkiä. On kuin suosikkijoukkueen pelaaja potkaisisi pallon omaan maaliin vain voittaakseen vedonlyönnissä piittaamatta hiukkaakaan siitä, mitä joukkuekaverit, fanit tai ystävät ajattelevat. Ei ole enää meitä, on vain minä.

Kun luemme jalkapallosta ja sen historiasta, monet kirjoittajista tuntuvat haluavan pitää ulkopuolisen maailman poissa pelikentiltä. Jalkapallo on edelleen omalakinen yhteisönsä, jossa historiaa tekevät loistavat pelaajat, nerokkaat managerit ja huikeat joukkueet. Elämää suuremmat tapahtumat täpötäysillä stadioneilla eivät tunnu olevan riippuvaisia sen paremmin politiikasta, taloudesta kuin ympäröivästä yhteiskunnasta. On vain peli lainalaisuuksineen.

Saksan jalkapallojoukkueen päävalmentajana vuodesta 1936 vuoteen 1964 toiminut Josef ”Sepp” Herberger on tästä erinomai-

nen esimerkki. Hän näki valmentajana kolmannen valtakunnan nousun ja tuhon. Herberger jätti jälkeensä 361 muistivihkoa, joihin hän oli tehnyt tuona aikana kirjauksia päivittäin. Päiväkirjoista ei kuitenkaan löydy sanaakaan, joka viittaisi mihinkään muuhun kuin jalkapalloon. Maailmanpalon riehuessa ympärillä Herberger pakeni pakkomielleisesti jalkapalloon ja sen taktiikoihin.

Herbergerin tavoin jalkapallomaailma on aivan viime aikoihin saakka elänyt omituisessa varjotodellisuudessa. Seuroja ovat voineet rahoittaa tahot, joiden varallisuuden alkuperä on ollut vähintäänkin hämärä tai ainakin moraaliton. Arvokisoja on myönnetty maille, joissa ihmisoikeuksia poljetaan häikäilemättä ja suorituspaikkoja rakennetaan orjatyövoimalla. Pelaajien siirtoruletti muistuttaa pahimmillaan orjakauppaa, jossa on mukana niin rutiköyhiä tähteydestä haaveilevia nuoria kuin huippurikkaita pelaajia, joiden suut on tukittu rahalla.

Samalla kun jalkapallo tarjoaa jatkuvasti unohtumattomia elämyksiä, sen taustalla on ahneutta ja sortoa. Kuningaspelistä on tullut tuote, joka on suurta korvausta vastaan myytävänä niin julkista kuvaansa kiillottaville diktaattoreille kuin globaalia näkyvyyttä kaipaaville suuryhtiöille.

Kansainvälinen jalkapalloliitto Fifa ja Euroopan jalkapalloliitto Uefa tuntuvat onnistuneen mahdottomassa. Alun perin urheilujärjestöiksi eikä liikeyrityksiksi perustetuilla kattojärjestöillä on tuote, jota ne eivät oikeastaan edes omista, ja ne myyvät sitä ostajille, jotka ovat valmiita maksamaan lähes mitä tahansa. Kuningas Midas kääntyy haudassaan.

Jalkapallofanien uskollisuus seuraansa kohtaan on kaikkien tiedossa. Olemme lukeneet tarinoita, joissa avioparit ovat menneet naimisiin jalkapallokentällä, uskollisten fanien tuhkat on siroteltu stadionille tai synnytyssalissa on seurattu oman joukkueen edesotamuksia pienokaisen lapsenpäästön ohessa. Mutta mitä tapahtuu, jos seurasta onkin tullut ulkomaisen oligarkin leikkikalua? Maistuu-ko liigamestaruus yhtä makealta, jos se on ostettu hämärärahoilla? Onko rakkaus seuraan todellakin rajatonta vai voiko sekin loppua?

Venäjän presidentin Vladimir Putinin lähipiiriin kuulunut oligarkki Roman Abramovitš sai kahden vuosikymmenen ajan syytää rahojaan esteettä lontoolaisseura Chelseaan, vaikka kaikki tiesivät, ettei niitä ollut hankittu rehellisin keinoin. Viranomaistutkimukset, jotka jokaisen brittiseuran omistajaksi havittelevan on läpäistävä, on tarkoitettu lähinnä estämään rikoksista tuomittuja tai konkurssin tehneitä ostamasta seuroja. Abramovitšilla ei edelleenkaan ole tilillään sen paremmin tuomioita kuin konkurssseja, joten hän on tässä katsannossa kelpo omistaja. Tosin hänen osoittain omistamansa terästehtaat ovat ennen Abramovitšin pakotelistalle joutumista väitetyesti toimittaneet terästä, josta Putinin sotakoneisto on valmistanut tankkeja, raketinheittäimiä ja panssariajoneuvoja, joita on käytetty siviilien tappamiseen Ukrainassa.¹

Abramovitšin tiedetään kuuluneen Putinin sisäpiiriin, joten hänen on ollut pakko olla ainakin jollain tasolla tietoinen Venäjän opposition tukahduttamisesta, lehdistön vainosta ja ihmisoikeusrikoksista. Esimerkiksi tutkiva journalisti Catherine Belton pitää Abramovitšin tuloa Lontooseen ja Chelsea-kauppaa ”suhde-toimintatempauksena” ja väittää tämän toimineen Putinin määräysvallan alla.² Silti Britannian jalkapalloviranomaisten putkikatse on vuosikymmeniä suuntautunut vain jalkapallokentälle, yhtä tiiviisti kuin Herbergerillä natsi-Saksan aikoina. Kun Abramovitš iloisesti hymyillen nosti ilmaan Mestarien liigan voittopokaalin yhdessä Chelseaan kapteenin César Azpilicuetan kanssa keväällä 2021, juhlinta samalla karulla tavalla kyynistä maailmankuvaa, jossa lopulta vain rahalla on väliä.

Tarvittiin raaka hyökkäyssota ennen kuin Abramovitšin rahojen ja toimien alkuperä alkoi hiertää riittävästi ja siihen puututtiin. Muihin vastaaviin omistuksiin ei kuitenkaan kajottu, kuten Saudi-Arabian valtion sijoitusyhtiönsä kautta edellisvuonna tekemään Newcastleen oston. Katse oli jälleen kääntynyt vain peliin samalla tavalla kuin Herbergerillä muistikirjoihin.

Miksi tällä kaikella on väliä? Siksi, että kaikki se raha, joka katoa korruption ja poliittisen valkopesun likakaivoon, on lopulta

poissa jalkapallofanien, harrastajien, pikkujunioreiden vanhempien ja veronmaksajien taskuista. Siksi, että jalkapallo voi ja sen pitää olla jotain paljon enemmän kuin pelkkä virvoitusjuomamainoksen kylkiäinen tai maabrändin oheistuote. Siksi, että Fifan sarkastiseksi heitoksi kutistunut arvolause ”Jalkapallon avulla rakennamme parempaa maailmaa” voisi olla totta, jos niin haluaisimme. Ja ennen kaikkea siksi, että pelin arvo on aina, kuten jalkapallohistorioitsija David Goldblatt on todennut, ennen kaikkea peli itse. Jos annamme jalkapalloseinälle sen ansaitseman arvon, se antaa meille takaisin jotain, mitä rahalla ei saa.

Jalkapallo, kuten kaikki urheilu, taide tai vaikkapa seurapelit, on elonjäämisen kannalta turhaa. Elämän ja elämisen tarkoitus ei kuitenkaan rajoitu pelkkään hengissä pysymiseen. Päinvastoin yritämme pysyä hengissä voidaksemme harrastaa näitä ”turhia” asioita. Parhaimmillaan jalkapallo voisi edustaa sitä, mikä meissä ihmisinä on hyvää: Toisten kunnioittamista, omien rajojemme etsimistä, iloa ja kamppailua ilman, että vastustajia pyritään vahingoittamaan. Iloa siitä, että minä olen juuri tässä pelaamassa tai katsomassa juuri tätä peliä. Se on hetkessä elämistä parhaimmillaan ja kauneimmillaan luoden samalla muistoja, joita jokainen meistä tarvitsee jaksakseen eteenpäin elämän välillä mutaisella ja kuoppaisella pelikentällä.

Liverpoolin legendaarinen jalkapallovalmentaja Bill Shankly totesi aikoinaan, että hän on kuullut joidenkin ihmisten pitävän jalkapalloa elämän ja kuoleman kysymyksenä.

”Tällaiseen asenteeseen olen hyvin pettynyt. Voin vakuuttaa teille, että se on paljon tärkeämpää.”

Shankly ei puhunut rahasta.

Maailmasta ei löydy valtiota, jossa ei pelattaisi jalkapalloa. Joidenkin arvioiden mukaan jopa puolet maailman ihmisistä joko pelaa tai seuraa jalkapalloa. Fifan mukaan jalkapalloa harrasti vuonna 2006 noin 265 miljoonaa ihmistä, ja etenkin naispelaa- jien määrät ovat kasvaneet monissa maissa sen jälkeen. Pelkäs- tään ammattilaisjalkapalloilijoita on noin 130 000. Tutkimusten

mukaan yli 40 prosenttia eri väestökeskuksissa asuvista vähintään 16-vuotiaista ilmoittaa olevansa kiinnostunut tai erittäin kiinnostunut jalkapallon katsomisesta. Kun mukaan otetaan satunnaisseuraajat, puhutaan miljardeista ihmisistä.

Miksi jalkapalloa pelataan ja seurataan? Helppo vastaus: koska se on hauskaa. Jonkinasteinen liikkuminen on fyysisesti terveille ihmisille luontaista, ja jalkapallo on joukkuelajina myös sosiaalista toimintaa. Vahvaa ja jäntevää vartaloa on tavoiteltu antiikin ajoista saakka, ja urheilumaailman huipulla porskuttavat jalkapallotähdet ilmentävät tätä ihannetta. He ovat lukemattomien ihmisten esikuvia, joten tähdillä on suuri vastuu.

Valtiot ovat perinteisesti kannustaneet kansalaisiaan urheilemaan, koska liikunnan myönteiset terveysvaikutukset ovat kiistattomia. Samalla urheilun avulla rakennetaan kansallis- ja paikallistunnetta sekä yhteisöllisyyttä. Jalkapallossa kansallistunne näkyy konkreettisimmin arvoturnauksissa, joissa katsomot värittyvät oman maansa pelipaitoihin sonnustautuneista katsojista. Seurajoukkueet nostattavat paikallislpeyttä, ja moni seura on nimetty kotipaikkakuntansa mukaan. Lisäksi lukemattomat ihmiset katsovat lajia viehtymyksestä sen esteettisiin ja taktisiin nyansseihin sekä halusta paeta arkirutiineja. Ei ole sattumaa, että nimenomaan jalkapalloa kutsutaan vihreän veran shakiksi.

Toisinaan jalkapallo pyllistää yleville arvoilleen. Katsomoissa se näkyy esimerkiksi vääränlaisena nationalismina, huliganismina, rasismina, sovinismina ja ahdasmielisenä machoiluna. Johtotasolla se tarkoittaa päätöksiä, joissa peli ja pelaajat murjotaan arvottomiksi nappuloiksi näytelmässä, jota pyörittävät rahan- ja valanhimo.

Toistaiseksi monet huippujalkapallon arvoista sopivat länsimaisiin ihanteisiin. Esimerkiksi korruptio ja jalkapallon käyttäminen ihmisoikeuksia polkevien maiden julkisen kuvan kiillottamiseen kuitenkin järsivät arvoperustaa.

On selvää, että jalkapallo tarvitsee rahaa. Vaikka kuningaslaji on huipputasollakin usein melko huonoa liiketoimintaa, se on bis-

neksenä kasvanut voimakkaasti. Samalla kuilu suurten ja pienten seurojen sekä liigojen välillä on revennyt ammottavaksi. Mikäli pienten seurojen kannattajien unelmat kansallisesta ja kansainvälisestä menestyksestä romahtavat, jalkapallon sielusta katoaa jotain olennaista. Megaseurojen paistatellessa otsikoissa unohdetaan helposti, että ylivoimaisesti suurin osa jalkapallomaailmasta ei kärsi rahan holtittomasta käytöstä, vaan kahisevan puutteesta. Vakavat taloushuolet ovat korostuneet entisestään korona-aikana, ja ilman entistä järkevämpiä sääntöjä rahankäyttöön harvainvalta korostuu entisestään.

Keskustelu huippujalkapallon moraalikadosta on voimistunut viime vuosina. Kirjamme on syytä nähdä pyrkimyksenä syventää tätä keskustelua. Jos pystymme herättämään uusia oivalluksia rakastamastamme lajista, olemme onnistuneet.

KESKEISTÄ JALKAPALLOTERMISTÖÄ

AFC: Aasian jalkapalloliitto (Asian Football Confederation)

Bundesliiga: Saksan miesten korkein sarjataso

CAF: Afrikan jalkapalloliitto (Confédération Africaine de Football)

Concacaf: Pohjois-Amerikan, Keski-Amerikan ja Karibian alueen jalkapalloliitto (Confederation of North, Central America and Caribbean Association Football)

Conmebol: Etelä-Amerikan jalkapalloliitto (Confederación Sudamericana de Fútbol)

Eca: Eurooppalaisten jalkapalloseurojen yhteistyöjärjestö (European Club Association)

Englannin Superliiga: Englannin naisten korkein sarjataso (Women's Super League, WSL)

Englannin Valioliiga: Englannin miesten korkein sarjataso (Premier League)

Eurooppa-liiga: Euroopan toiseksi merkittävin vuosittainen seurajoukkueturnaus

Fifa: Kansainvälinen jalkapalloliitto (Fédération Internationale de Football Association)

FIFPro: Jalkapallon kansainvälinen pelaajayhdistysten kattojärjestö (Fédération Internationale des Associations de Footballeurs Professionnels)

Helmarit: Suomen naisten maajoukkueen lempinimi

Huuhkajat: Suomen miesten maajoukkueen lempinimi

Kansallinen liiga: Suomen naisten korkein sarjataso

Konferenssi-liiga: Euroopan kolmanneksi merkittävin vuosittainen seurajoukkueturnaus

La Liga: Espanjan miesten korkein sarjataso

Mestarien liiga: Euroopan merkittävin vuosittainen seurajoukkueturnaus

OFC: Oseanian jalkapalloliitto (Oceania Football Confederation)

Serie A: Italian miesten korkein sarjataso

Uefa: Euroopan jalkapalloliitto (Union of European Football Associations)

Veikkausliiga: Suomen miesten korkein sarjataso

OSA I

HUIPPUJALKAPALLON AHNEUS

*Tarina siitä, kuinka pelaajista
tuli miljonäärejä ja
seurapomoista miljardöörejä.*

”Ihmiset luulevat, että tämän uuden Valioliigan takana on paljon hienoa pohdintaa. Uskonpa kuitenkin, että pääasiassa kyse on ahneudesta.”

ENGLANNIN EX-MAAJOUKKUEVALMENTAJA GRAHAM TAYLOR

I.

Kuorma-auton lavalta Bugattin rattiin, eli miten Valioliigan pelaajista tuli hävyttömän rikkaita

Pitäisikö jalkapallon pelaamisesta maksaa? Ja jos pitää, kuinka paljon? Nämä kysymykset tuntuvat nykypäivän miljonääripelaajia seuratessa absurdeilta. Jalkapallo on siitä huolimatta ollut vasta joitakin vuosikymmeniä ammatti, jolla tulee edes Englannissa tyydyttävästi toimeen.

Englannin jalkapalloliitto piti heinäkuussa 1885 kokouksen, jossa se päätti, että seurat voivat tietyin edellytyksin maksaa pelaajilleen. Näitä edellytyksiä olivat muun muassa, että palkkalistoille otettavan pelaajan piti olla syntyjään enintään kuuden mailin päästä seuran kotikentästä tai asunut alueella vähintään kahden vuoden ajan. Melko nopeasti sääntöihin lisättiin, ei suinkaan minimi-, vaan maksimipalkka, jonka seura sai pelaajalle maksaa.

Vuonna 1901 Englannin jalkapalloliiga sopi, että pelaajat saisivat ansaita korkeintaan neljä puntaa viikossa, joka vastaa runsasta 343 puntaa nykyrahassa.³ Tuon päätöksen jälkeen maksimipalkka alkoi hyvin hitaasti nousta, mutta vielä 1950-luvulla Englannissa oltiin tilanteessa, jossa edes lajin suurimmat tähdet eivät kyenneet pelkän jalkapallon avulla ansaitsemaan kuin sen verran, että rahat riittivät normaaliin ja konstailemattomaan elämiseen.

1950-luvulle saakka pelaajat, joita kymmenet tuhannet ihmiset tulivat joka viikko katsomaan stadioneille, kulkivat monesti oteluihin samoilla busseilla ja metroilla kuin kannattajat ja asuivat samoilla työväenluokan asuinalueilla. Vieraspelisiin matkattiin busseilla tai junilla. Joukkueiden ensimmäiset matkantekovälineet olivat viikolla rahtiajossa olleita kuorma-autoja, joiden umpilavoille ruuvattiin viikonlopun ajaksi penkit pelaajien kuljettamista varten. Junamatkojen tärkeys korostui niin, että muun muassa Manchester United muutti vuonna 1910 Old Trafford -stadionille, koska se sijaitsi lähellä rautatieyhteyksiä. Myös monet lontoolais-seurat sijoittivat stadioninsa rautatie- tai metroyhteyksien välittömään läheisyyteen. Monet pelaajat ansaitsivat jalkapallosta hädintuskin saman verran kuin junien kuljettajat ja konduktöörit, jotka heitä palvelivat.

Frank O'Farrell, josta myöhemmin tuli Irlannin maajoukkuepelaaja ja muun muassa Manchester Unitedin valmentaja, ei lapsuudessaan suinkaan haaveillut jalkapalloilijan urasta, vaan ammatista veturinkuljettajana. Itse asiassa O'Farrell oli jo edennyt työssä oppimisen kautta hiiliä höyrypannun kitaan lapioivaksi lämmittäjäksi, joka oli viimeinen porras veturinkuljettajaksi pätevoidyttäessä, ennen kuin hän liittyi West Hamin joukkueeseen vuonna 1948. Vaikka ura jalkapalloilijana ei ollutkaan O'Farrellin ensimmäinen valinta, sen mukana tuli joitain etuoikeuksia.

”Treenien jälkeen West Ham tarjosi meille ruoat ravintolassa, joka sijaitsi vajaan kilometrin päässä kentältä. Koska kenelläkään meistä ei ollut omaa autoa, menimme johdinautolla. Joskus kävi niinkin hyvin, että konduktööri ei ottanut meiltä maksua. 'Antakaa nyt tällä kertaa vain olla, talo tarjoaa', konduktööri saattoi tokaista”, O'Farrell muisteli.⁴

Vuonna 1961, juuri ennen kuin maksimipalkkasäännös pelaajajyhdistyksen toistuvien vaatimusten ja lopulta lakonuhan seurauksena lopetettiin, liigan pelaajien suurin mahdollinen säännösten mukainen viikkopalkka oli 20 puntaa (nykyrahassa vajaan 314 puntaa).

Liigapelaajien ansiot eivät kuitenkaan lähteneet nousukiitoon heti sen jälkeen, kun maksimipalkasta päästiin eroon. Vaikka jotkut pelaajat onnistuivat neuvottelemaan itselleen hyviä sopimuksia, suuri osa jatkoi pelaamista palkalla, joka riitti hädin tuskin elämiseen.

Aikakauden tunnetuimpiin jalkapallon ”palkkapohattoihin” kuului Fulhamin tähtipelaaja Johnny Haynes. Fulhamin silloinen puheenjohtaja Tommy Trinder oli näet vielä maksimipalkkasäänösten ollessa voimassa mennyt julkisesti kehuskelemaan seuran säästävän valtavasti rahaa, koska Haynesin peliesitykset oikeutaisivat sadan punnan viikkopalkkaan. Haynes leikkasi lehtijutut talteen, ja kun maksimipalkkasääntö poistettiin, hän käveli Trinderin puheille ja vaati tätä olemaan sanojensa mittainen. Trinder alistui ja nosti Haynesin viikkopalkan sataseen, mikä sai jalkapalloliigan muut seurat raivostumaan. West Bromwich Albionin puheenjohtaja H. Wilson Keys sanoi Trinderin hölmöilyn vaarantavan kaikkien liigaseurojen talouden ja ennakoiti, että Fulham joutuisi maksamaan Haynesin ansioiden vuoksi muille pelaajilleen niin pientä palkkaa, ”että nämä näkisivät nälkää”.

Pelaajien palkkojen hidas hivuttautuminen ylöspäin merkitsi myös sitä, että jopa pieneen ylellisyyteen oli varaa.

”Kun palkka oli noussut 40 puntaan viikossa, aloimme hankkia autoja, jotka meistä olivat upeita. Se tarkoitti usein käytettyä ja hivenen jo ruosteessa olevaa Sunbeamia, jonka sai edulliseen hintaan”, muistelee vuonna 1959 lontoolaisseura Arsenaliin liittynyt puolustaja Terry Neill, josta tuli myöhemmin seuran valmentaja.⁵

Siihen asti pelaajat olivat kulkeneet vierasotteluihin busseilla ja junilla.

1970-luvulle tultaessa jalkapalloilijat ansaitsivat jo hieman paremmin. Parhaiden pelaajien vuosiansiot olivat 12 000–15 000 puntaa, mikä oli noin tuplasti sen verran kuin keskivertopalkka Britanniassa. Kukaan ei kuitenkaan tienannut niin paljon, että olisi voinut uran päätyttyä jäädä lepäilemään laakereillaan, vaan lopetettuaan pelaajat siirtyivät joko valmentamaan tai päivätöihin.

Kun Kevin Keegan siirtyi Liverpooliin Scunthorpesta touku-
kuussa 1971, hänelle tarjottiin 45 punnan viikkopalkkaa. Keegan
muistelee elämäkerrassaan *My Life in Football* saaneensa lopul-
ta hilattua palkkansa 50 puntaan viikossa (nykyrahassa noin 510
puntaa). Kun siihen lisättiin bonukset, palkaksi saatiin 130 pun-
taa viikossa, mikä tarkoittaa nykyrahaan suhteutettuna runsasta
1 300 puntaa. Ja tämä yhdelle aikakautensa parhaista pelaajista,
joka pelasi pääsarjan menestyneimpiin kuuluneessa joukkueessa.

Britannian ammattilaisjalkapalloilijoiden liiton PFA:n tilastojen
mukaan vielä kaudella 1980–1981 vain kahdeksan pelaajaa ansaitsi
50 000 puntaa, nykyrahassa runsaat 204 000 puntaa tai enemmän
vuodessa. Viisi vuotta myöhemmin heitä oli jo yli neljäkymmentä.
Sen jälkeen nousu oli rakettimaisen nopeaa. Vuonna 1992 Liver-
poolin John Barnesille maksettiin ensimmäisenä pelaajana 10 000
puntaa (nykyrahassa runsaat 22 000 puntaa) viikossa, ja seitsemän
vuotta myöhemmin Roy Keane sutaisi nimensä alle Manchester
Unitedin 50 000 punnan viikkopalkan tarjoavaan sopimukseen.
Eikä ehtinyt kuluu kuin kaksi vuotta, kun Sol Campbell kaksin-
kertaisti tuon summan 100 000 puntaan Arsenalissa. Summat
vastaavat noin 77 500 ja 152 000 puntaa nykykurssiin muutettui-
na. Ennen vuosikymmenen vaihtumista vuonna 2009 oli jälleen
tuplauksen aika, kun Carlos Tévez kuittasi Manchester Cityltä yli
200 000:n, nykyrahassa noin 258 000 punnan, viikkotilin.

Kun kausi 2021–2022 alkoi, valioliigapelaajien keskiansioiksi
laskettiin 205 000 puntaa kuukaudessa. Vielä vuonna 2015 vas-
taava luku oli selvästi alle puolet tästä. Kauden 2021–2022 parhaat
tienestit Valioliigassa kirjattiin Manchester Unitediin paluun teh-
neelle Cristiano Ronaldolle ja Manchester Cityn belgialaistähdel-
le Kevin De Bruynelle, jotka kummatkin nettosivat viikosta vihe-
riöllä laskutavasta riippuen hieman yli tai alle 400 000 puntaa.⁶

Kunnon palkalla saa kunnon kuljettimet, sillä esimerkiksi lu-
sitaanitähti Ronaldon autotallista ei löydy Britannian autoteolli-
suuden ”kruununjalokiveä” Sunbeamia eikä taskusta bussilippua.
Ronaldon kerrottiin taannoin ostaneen muiden urheiluautojensa

seuraksi Bugatti La Voiture -urheiluauton, joita on tehty vain yksi kappale. Hintaa kärryllä oli 12 miljoonaa puntia eli Ronaldon runsaan puolen vuoden palkan verran.

SLUMMIFUTIKSESTA VALIOLIIGAAN

Englantilaisen jalkapallon tila 1980-luvulle tultaessa oli verrattavissa ryyppyputkeaan pubiin jatkamaan tulevaan krapulaiseen mieheen: sisään mennessä tuntui kauhealta, sisällä ehkä hetken aikaa hyvältä ja ulos lähtiessä edessä oli tappelu.

Seurat keräsivät rahansa lähes yksinomaan pääsylipputuloista, jotka nekin olivat laskusuunnassa. Se ei ollut ihme, sillä perientilaisessa tihkusateessa rapistuville avostadioneille kurjan pubiruon, virtsanhajun ja kahden puoliajan heikkotasaisen nuhjaamisen ääreen saapuivat vain ”tosifanit”. Useat heistä olivat tosin peliä enemmän kiinnostuneita tappeluista, joita olikin usein luvassa jo ennen ottelun päättymistä katsomoissa tai viimeistään stadionin uloskäyntien lähellä. Konservatiivilehti *The Sunday Times* kirjoitti vuonna 1985 pääkirjoituksessaan, että jalkapallo on ”slummipeli, jota pelaavat slummien asukkaat slummistadioneilla”.

Tätä taustaa vastaan on ehkä ymmärrettävää, etteivät Harvardin ja Oxfordin huippukyvyt olleet kilvan rynnimässä kehittämään jalkapalloa ja sen markkinointia. Sen sijaan jalkapalloseurojen puheenjohtajat olivat usein pienyrittäjiä, jotka eivät saaneet työstään palkkaa vaan päinvastoin tukivat seurojaan taloudellisesti vastineeksi siitä, että saivat nauttia johtokunnan kokouksien tunnelmasta, sikareista ja brandystä. Mitä sitten, jos seura ei tuottanut voittoa, koska kysehän oli ennen kaikkea perinteen jatkamisesta, vapaa-ajanvietosta ja suunpieksännästä ennen otteluita?

Osalla Englannin pääsarjan jalkapallojoukkueista oli 1980-luvun alussa stadioneillaan jo kentänlaitamainoksia ja yritysponso-reita. Niiden tuomat tulot olivat kuitenkin olemattomia, eikä suurista televisiorahoista ollut tietoaakaan. Päinvastoin, valtaosa seura-johtajista piti otteluiden suurimittaisia televisiointeja järjestömänä

ideana. Kuka haluaisi enää tulla stadionille katsomaan peliä, jos sitä voisi seurata kotisohvalla paremmassa seurassa syöden parempaa ruokaa ja niin, ettei vessaan tarvinnut jonottaa? Puoliaika kesti tuolloin vain kymmenen minuuttia, minkä seurauksena monet katsojista eivät ehtineet vessaan saakka, vaan losottivat pidäkkeettä vasten seinää tai lähimpään lavuaariin.

Monet katsojista olisivat voineet kuitenkin huoletta venyttää vessareissujaan pitemmiksikin, sillä pelikentän tapahtumat toistivat itseään. Useimmat joukkueet pelasivat taktiikalla, jossa pallo pelattiin mahdollisimman nopeasti vastustajan hyökkäysalueelle pitkillä syötöillä. Riistoihin pyrittiin lähinnä kovilla taklauksilla silloinkin, kun toivetta osumisesta palloon ei ollut. Usein peli muistuttikin lähinnä mellakkaa, johon oli sekaan viskattu pallo.

Brittijalkapallon surkeus alkoi huipentua vuonna 1985, jolloin tapahtui kaksi tragediata, jotka vaativat kymmeniä uhreja. Toukokuussa Bradford Cityn ja Lincoln Cityn ottelussa Bradfordin Valley Parade -stadionilla syttyi tulipalo, jossa sai surmansa 56 katsojaa ja pitkälti yli 250 loukkaantui. Myöhemmin samassa kuussa 39 ihmistä kuoli, kun Liverpoolin ja Juventuksen Euroopan cupin loppuottelussa Heyselien stadionilla Belgiassa syntyi mellakka.

Lopullinen pohjakosketus tuli huhtikuussa 1989 Hillsboroughin jalkapallostadionilla Sheffieldissä. Englannin cupin välieräottelussa Nottingham Forestin ja Liverpoolin välillä 97 Liverpoolin fania kuoli ja satoja loukkaantui, kun stadionille päästettiin liikaa ihmisiä ja ihmiset tallautuivat tai puristuivat hengiltä pelikenttää reunustavaa verkkoaitaa vasten.

Katastrofien seurauksena aloitettiin vihdoin – viranomaismääräysten seurauksena – brittistadionien kunnostustyöt, joihin tosin harvalla seuralla oli varaa. Seurojen ahdinkoa pahensi entisestään se, että velalla rahoitetut korjaustyöt pienensivät niiden tuloja, kun seisomakatsomoja alettiin poistaa ja maksavia katsojia mahtui stadioneille entistä vähemmän. Heyselien tragedian vuoksi englantilaisseuroilta kiellettiin osallistuminen kaikkiin Uefan kilpailuihin. Kielto poistui kaudella 1990–1991 muilta

paitsi Liverpoolilta, joka pysyi poissa eurokentiltä vielä vuoden pitempään.

Brittijalkapallon kuolemanspiraali näytti saavuttaneen huipunsa. Alakulo näkyi myös Englannin pääsarjan katsojakeskiarvossa, joka oli 1980-luvulla muutamalla kaudella alle 20 000. Seuraavalla vuosikymmenellä keskiarvo kääntyi uuteen nousuun ja on ollut 2000-luvulla koko ajan yli 30 000, jos koronarajoitusaika jätetään laskuista. Kaudella 2021–2022 Valioliigan yleisökeskiarvo oli lähes 40 000, joten sarja kukoistaa kallistuneista lippujen hinnoista huolimatta.

Englannin jalkapallon pääsarjoissa oli niiden perustamisesta lähtien vuonna 1888 ollut vallalla periaate, joka on nykyistä Valioliigaa seuraaville yhtä tuntematon kuin liituraitapuku Tarzanille: reilu rahanjako.

Sarjat perustettiin alun perin sen vuoksi, että joukkueilla olisi säännöllisiä otteluita, joista saataisiin pääsylipputuloja. Nämä taas jaettiin kaikkien joukkueiden kesken, jotta sarja pysyisi tasaisena, eikä yksikään joukkue voisi rahan avulla hamstrata parhaita pelaajia ja saada merkittävää etua muihin verrattuna. Jalkapallo pysyi omalakisena yhteisönään jatkuvasti yhä markkinavetoisemmassa maailmassa siihen saakka, kunnes muutosta ei enää voinut välttää. Jalkapallohistorioitsija David Goldblatt pitää vedenjakajana vuoden 1983 päätöstä, jolloin Tottenhamin sallittiin perustaa holding-yhtiö, jotta se voisi listautua pörssiin. Jalkapalloa ei tuolloin todellakaan pidetty kultakaivoksena eikä edes kunnolla bisneksenä. Goldblattin mukaan seurat olivat niin vähävaraisia, että kuka tahansa kelpasi omistajaksi. Kaikki oli myytävänä: seuran ja stadionin ohella ostaja sai kaupan päälle myös vuosisataiset perinteet, halusi hän niitä tai ei.

Jatkuva riitely rahoista oli jo tätä ennen saanut pääsarjan suuret seurat uhkaamaan, että ne perustavat oman liigansa. Vaatimattomia televisioinneista, lipunmyynnistä ja kentänlaitamainnonnasta saatuja tuloja ei haluttu jakaa kaikkien kanssa. Lopulta lokakuussa 1990 viiden suuren seuran Arsenalin, Evertonin, Liverpoolin,

Manchester Unitedin ja Tottenhamin nokkamiehet kokoontuivat salaiseen tapaamiseen, jonka oli kutsunut koolle LWT-kanavan Greg Dyke. Dyken mukaan ITV-kanavan televisiosopimus, joka takasi seuroille 11 miljoonaa puntia vuodessa, oli surkea. Dyken mukaan ainoa taloudellisesti järkevä ratkaisu olisi se, että perustettaisiin uusi pääsarja, jonka joukkueet tekisivät uuden huomattavasti rahakkaamman televisiodiilin ja jakaisivat rahat keskenään. Alemmat sarjat saisivat tulla toimeen, miten halusivat, koska kaudella 1992–1993 alkaisi brittijalkapallon uusi Eeden, Valioliiga, joka toisi mukanaan kultaa ja mirhamia.

ARRIVEDERCI - SAAPASMAASSA KAIKKI OLI TOISIN

Samaan aikaan kun Englannissa kärvisteltiin 1980- ja 1990-luvulla heikotasoisen jalkapallon ja surkeiden olosuhteiden kurimuksessa, Italiassa elettiin täysin toisenlaisessa todellisuudessa. Italialaisseurat voittivat solkenaan eurooppalaisia cupkilpailuja, ja jalkapallon supertähdet pakkasivat kilvan matkalaukkujaan suunnistaakseen saapasmaan rahakkaille liirakentille.

Jalkapallo oli ollut Italiassa, samalla tavalla kuin Englannisakin, alun perin amatööriurheilua. Valtaosalla pelaajista oli jokin muu leipätyö, ja jalkapallo oli vain harrastus. Rahasta pelaavia jalkapalloilijoita odotti pelikielto. Kun peliin virtasi 1920-luvulle tultaessa yhä enemmän rahaa muun muassa pääsylipuista, ilmoituksista ja palkinnoista, puhtaasti amatööripelaajiin nojautuva järjestelmä alkoi yskähdellä pahasti. Niinpä varsinkin suuret seurat alkoivat maksaa valmentajilleen, mutta eivät suinkaan valmentamisesta, mikä olisi ollut kiellettyä, vaan ”konsultoinnista”. Pelaajien saamat palkkiot taas saatettiin naamioida vaikkapa matkakuiluiksi tai palkkioiksi jostain muusta, nurmikentän ulkopuolella tehdystä työstä. Jalkapalloammattilaisuus sallittiin Italiassa vuonna 1926 niin sanotulla Viareggio-säännöksellä.⁷

Heti alusta saakka jalkapallo veti mukaan myös liikemiehiä. AC Milanin perustajiin kuului Pirellin kumi-imperiumin Piero Pirelli.

Hän johti seuraa yli kaksi vuosikymmentä vuodesta 1908 ja vastasi myös San Siron stadionin rakentamisesta vuonna 1926. Milanon tärkeimpiin teollisuuspohdintoihin kuulunut Senatore Borletti johti puolestaan Interiä vuosina 1926–1929. Tärkein rooli 1920-luvulla oli kuitenkin autotehdas Fiatilla ja sen omistavalla Agnelliin suvulla. Kolmekymppinen Edoardo Agnelli otti Juventuksen johdettavakseen vuonna 1923 ja pysyi seuran johdossa toistakymmentä vuotta. Fiat on yhdistetty Juventukseen aina siitä asti, eikä Italian suurimman yrityksen ja suurimman jalkapalloseuran liittoa ole aina katsottu hyvällä. Fiat käytti Juventusta samalla tavalla kuin Italian ex-pääministeri Silvio Berlusconi myöhemmin AC Milanilla. Seuran tarkoitus oli paitsi tehdä rahaa myös pönkittää omistajansa mainetta ja poliittisia etuja.

On selvää, että Italiassa, jossa suurteollisuus oli lähes alusta asti mukana jalkapallossa, rahavirrat olivat 1980-luvulle tultaessa aivan toista luokkaa kuin vaikkapa usein paikallisten pikkuyrittäjien kipparioimissa brittiseuroissa. Samoin politiikka on aina ollut olennainen osa italialaista jalkapalloa. Olihan Berlusconin puolueen, Forza Italian, nimikin otettu Italian maajoukkueen kannustushuudosta. Italiassa jalkapallo on aina ollut – niin hyvässä kuin pahassa – osa liike-elämää ja politiikkaa. Tai italialaisittain: ne ovat olleet osa jalkapalloa.

Italialaisseuroja alettiin noteerata laajemmin 1960-luvulla, jolloin milanolaisseurat AC Milan ja Inter menestyivät hyvin eurokentillä. 1970-luvulla kokonaismenestys jäi kuitenkin vielä vaisuksi. Italialaiset seurat selvisivät harvoin tuolloisten kolmen eurooppalaisen sarjakilpailun – Euroopan cupin, Uefa-cupin ja Cup-voittajien cupin – loppuotteluihin, ja aikakirjoihin merkittiin tällä vuosikymmenellä vain yksi italialaisvoitto: Juventuksen vuoden 1977 Uefa-cupin ykkössija.

Seuraava vuosikymmen alkoi täysin toisenlaisissa merkeissä. Italia voitti jalkapallon maailmanmestaruuden vuonna 1982. Samana vuonna ranskalaistähti Michel Platini siirtyi Juventukseen, ja kaksi vuotta myöhemmin argentiinalaisikoni Diego Maradona

saapui maailmanennätyssummalla Napoliin. Heyselin katsomo-tragedian panna piti englantilaisseurat viisi vuotta pois eurokentiltä, mikä osaltaan helpotti italialaiseurojen pääsyä eurooppalaisten seurakilpailujen finaaleihin. Vaikka Italia jäi vuoden 1990 kotikisoissaan MM-pronssille, kilpailujen mukanaan tuoma näkyvyys ja raha merkitsivät valtavaa lisänostetta maan jalkapallopelle.

Tilastot kertovat selvää kieltä Italian ylivoimasta. Kun tarkastellaan eurojalkapallon kausia 1988–1999, italialaisjoukkue oli finaalissa 28 kertaa. Italiaan matkasi neljä Euroopan cupin tai Mestarien liigan voittoa, kahdeksan Uefa-cupia ja kolme Cup-voittajien cupia. Neljässä tuon ajanjakson eurooppalaisen seurajalkapalloilun finaalissa paremmuus ratkottiin kahden italialaisjoukkueen välillä.

Eriyisen kovaa tulosta teki Arrigo Sacchin ja myöhemmin Fabio Capellon valmentama AC Milan, joka vei palkintokaappiin muun muassa Euroopan cupin peräkkäisinä vuosina 1989 ja 1990. Jalkapalloromantikkojen muistiin on ikuisiksi ajoiksi piirtynyt Mestarien liigan vuoden 1994 finaali, jossa Milan murskasi Johan Cruyffin valmentaman Barcelonan 4–0. Italialaislehtien mukaan Milan muutti tuona toukokuuisena iltana Ateenan olympiastadionilla ”ikuisiksi ajoiksi sen, mitä me kutsumme jalkapalloksi”.

Marcello Lippin Juventus oli kolmasti Mestarien liigan finaalisissa vuosina 1996–1998. Ensimmäinen esiintyminen päättyi voittoon, kaksi jälkimmäistä finaalitappioon. Juven resepti menestykseen oli sama kuin Milanillakin: aikansa parhaat italialaiset ja muualta tulleet jalkapalloilijat, kuten Zinédine Zidane, Edgar Davis, Alessandro del Piero ja Antonio Conte, olivat menestyksen taikuumiehinä.

Vaikka Euroopan cupissa ja sitä seuranneessa Mestarien liigassa menestyivätkin Juventus ja Milan, tuli palkintokaappiin täytettyä muillekin: Inter voitti 90-luvulla Uefa-cupin kolmesti, Parma oli 2000-luvulle tultaessa kahminut yhteensä neljä europalkintoa ja myös Lazio, Napoli, Sampdoria ja Fiorentina olivat menestyksekkäitä.

Seurojen menestys näkyi myös siirtomarkkinoilla. Jos lähtökohdaksi otetaan Maradonan siirto vuonna 1984 ja tarkastelu päätetään vuoteen 2000, yhdeksän kahdestatoista vuorollaan maailman kalleimmaksi luokitellusta jalkapallosiirrosta tehtiin Italiaan. Rahaa käytettiin muun muassa Ruud Gullitiin, Roberto Baggioon, Jean-Pierre Papiniin ja Hernán Crespoon. Maailman parhaaksi katsotulle jalkapalloilijalle myönnettävä Kultainen pallo meni vuosien 1982–1998 välillä 13 kertaa Italian pääsarjassa Serie A:ssa pelaavalle jalkapalloilijalle (muun muassa Ronaldo, Zidane, Marco van Basten, Platini, George Weah ja Lothar Matthäus).

Brititkin kiinnostuivat Italian pääsarjasta sen jälkeen, kun supolvensa parhaimpiin jalkapalloilijoihin kuullunut Paul Gascoigne siirtyi Lazioon vuonna 1992. Brittitelevisiossa alkoi pyöriä jopa italian jalkapalloon erikoistunut Football Italia -ohjelma.⁸

Vuosituhanneen vaihteen jälkeen eurosarjojen herruus alkoi siirtyä Italiasta muualle. Tähän oli monia syitä. Vaikka pelillistä menestystä ja sen myötä rahaakin oli tullut, sitä ei investoitu pelikenttiin eikä stadioneihin, jotka olivat päässeet pahasti rapautumaan. Mellakat sekä yleinen turvattomuus stadioneilla saivat osan faneista jäämään suosiolla kotiin. Syytäkin oli, sillä varsinkin paikallispeleissä sattui useita kuolemaan johtaneita yhteenottoja.

Tähtien virta Italian pääsarjaan oli niin ikään saanut monet seurat unohtamaan oman juniorityön tärkeyden. Koska tuloksia haluttiin välittömästi, suurseurat eivät jaksaneet kärsivällisesti panna omiin junioreihinsa, vaan kaivoivat mieluummin kuvetta. Tämä toimi niin kauan kuin rahaa oli, mutta liiravirtojen tyrehdyttyä Italian taloustaantumaa oltiin tilanteessa, jossa rahakkaammille kentille lähteneiden pelaajien tilalle ei ollut panna läheskään samantasoisia korvaajia.

Eivätkä pois suunnanneet vain pelaajat. Myös kokeneet valmentajat alkoivat ostaa menolippuja. Pelaaja- ja valmentajakato näkyi luonnollisesti pelin tasossa. Italialaisesta seurajalkapallosta tuli entistä hitaampaa, ja eurokentillä saatiin nähdä jotain, mitä italialaisen jalkapallon kulta-aikana ei olisi osannut edes kuvitella: